

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА**

МОСОЛ Наталія Олександрівна

УДК: 159.98:371.134 -057.874

**ФОРМУВАННЯ
ОСОБИСТІСНОЇ ГОТОВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ
ДО ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ ПСИХОЛОГА**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук**

Київ – 2009

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Запорізькому національному університеті, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент
Радчук Галина Кіндратівна,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
завідувач кафедри практичної психології.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Пов'якель Надія Іванівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
Інститут соціології, психології та управління,
завідувач кафедри практичної психології та
психотерапії;

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
Пророк Наталія Василівна,
Інститут психології імені Г.С. Костюка АПН України,
провідний науковий співробітник
лабораторії психології навчання.

Захист відбудеться „18” березня 2009 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.10 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано „16” лютого 2009 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.В. Долинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У Національній доктрині розвитку освіти України проголошено завдання формування самостійної та самодостатньої особистості, здатної до професійного розвитку, активної адаптації на сучасному ринку праці та творчої самореалізації. Ці завдання пов'язані з новими вимогами суспільства до реформування української освіти та здійснюються на засадах гуманізації, що актуалізує проблеми особистісного і професійного самовизначення.

Водночас зростає попит на висококваліфікованих фахівців-психологів. Специфіка професії психолога полягає в тому, що предметом професійної діяльності є робота безпосередньо з особистістю іншої людини. Це і диктує високий рівень вимог до особистості психолога. Відтак, важливим завданням освіти виступає створення оптимальних умов щодо формування у опитантів готовності до усвідомленого та обґрунтованого вибору професії психолога, що є підґрунтям для особистісного становлення майбутнього фахівця.

Як показує аналіз психолого-педагогічних джерел, науковцями досліджувалися різні аспекти процесу становлення особистості майбутнього психолога: професійно значущі якості (О.Ф. Бондаренко, Л.В. Долинська, В.Г. Панок, Н.В. Чепелева), професійне мислення та рефлексія (М.Ю. Варбан, Н.І. Пов'якель, Н.В. Пророк, Ю.Г. Шапошникова), аксіогенез (В.М. Мицько, З.С. Карпенко, Г.К. Радчук), самоактуалізація (Ю.Г. Долінська, Л.М. Кобильнік), професійна свідомість (А.Г. Самойлова, Н.О. Кучеровська, Н.Ф. Шевченко), професійна ідентифікація (Т.М. Буякас, О.О. Міненко), становлення Я-концепції (І.П. Андрійчук), мотиваційні компоненти професійної діяльності (Ж.П. Вірна), формування морально-етичної відповідальності (І.Г. Тимошук) та ін.

Процес професійного становлення особистості психолога вивчався переважно на етапах професійної підготовки та професійної діяльності, водночас поза увагою залишається попередній розвиток – допрофесійний. У системі неперервної освіти цей етап визначається як довузівський. У дослідженні ми використовуємо поняття „допрофесійний етап”, визначаючи його як важливий період активного професійного самовизначення та професійного становлення особистості, котрий доцільно вивчати в контексті обраної професії.

Професійне становлення особистості майбутнього психолога – складний, багатогранний та довготривалий процес, котрий починається не з моменту вступу до вищого навчального закладу, а значно раніше. Відтак, вже сам вибір професії психолога можна вважати тим переломним етапом, з якого починається відлік власне професійного становлення особистості майбутнього фахівця. Важливу роль при цьому відіграє готовність до такого вибору.

Проблемі формування професійної спрямованості учнів, розробці теоретичних і методологічних засад профорієнтації присвячені численні дослідження (О.Є. Голомшток, Є.О. Клімов, Є.М. Павлютенков, М.С. Пряжников, Г.К. Радчук, Б.О. Федоришин, С.М. Чистякова, П.А. Шавір та ін.). Ідеї розвитку особистості та формування готовності людини до прийняття рішення щодо

професійного вибору знайшли відображення у працях К.О. Абульханової-Славської, О.Г. Асмолова, Л.І. Божович, Л.С. Виготського, Е. Гінзберга, О.М. Леонтьєва, В.В. Рибалки, С.Л. Рубінштейна та ін. Гуманізація освіти спрямована на створення необхідних умов для розвитку суб'єктних якостей учня, здатності до самостійного визначення напрямку своєї професійної діяльності, до побудови й реалізації життєвих планів, і, загалом, до життєтворчості. Однак традиційна система освіти не завжди вирішує ці завдання.

Ми вважаємо, що підготовка старшокласників до професійного вибору повинна мати не констатувальний, а розвивальний характер. Необхідність оптимізації особистісно-професійного становлення майбутнього психолога на етапі вибору професії з урахуванням його складності та багатогранності вимагає розробки програми психолого-педагогічного супроводу становлення особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога.

Актуальність окресленої проблематики та недостатня розробленість засобів оптимізації процесу професійного самовизначення психологів на етапі допрофесійної підготовки зумовили вибір теми нашого дисертаційного дослідження: **„Формування особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога”**.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках комплексної програми „Психолого-педагогічне забезпечення підготовки фахівців для впровадження освітніх інновацій” (державний реєстраційний номер 0106U012657) факультету соціальної педагогіки та психології Запорізького національного університету.

Тему затверджено вченою радою Запорізького національного університету (протокол № 6 від 16 лютого 2007 року) та узгоджено Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 3 від 20 березня 2007 року).

Мета дослідження – теоретично та експериментально вивчити особливості та умови формування особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога, розробити та апробувати відповідну розвивальну психолого-педагогічну програму.

Відповідно до поставленої мети було визначено основні **завдання** дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз психолого-педагогічних джерел та визначити концептуальні підходи до вивчення проблеми формування особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога.

2. Експериментально дослідити особливості особистісного становлення майбутнього психолога на етапі допрофесійної підготовки.

3. Визначити критерії, показники та рівні сформованості особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога.

4. Обґрунтувати психолого-педагогічні умови формування особистісної готовності старшокласників до вибору психологічного фаху.

5. Розробити й апробувати програму психолого-педагогічну супроводу становлення особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога.

В основу роботи було покладено наступне **припущення**: оптимальне формування особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога передбачає створення таких психолого-педагогічних умов, котрі виступають зовнішньою спонукою розгортання внутрішніх процесів самовизначення і можуть бути забезпечені у процесі психолого-педагогічного супроводу професійного самовизначення такими засобами як психологічний лекторій, соціально-психологічний тренінг, профорієнтаційні ігри, ведення щоденників самопізнання, індивідуальні та групові консультації.

Об'єкт дослідження – професійне самовизначення особистості юнацького віку.

Предмет дослідження – особливості формування особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога у процесі професійного самовизначення.

Теоретико-методологічною основою дослідження виступають: фундаментальні положення про розвиток та формування особистості (К.О. Абульханова-Славська, О.Г. Асмолов, М.Й. Боришевський, Г.С. Костюк, О.М. Леонтьєв, С.Д. Максименко, С.Л. Рубінштейн та ін.); особистісно орієнтований підхід у психології особистості, педагогічній та віковій психології (Г.О. Балл, І.Д. Бех, І.С. Булах, Л.В. Долинська, З.С. Карпенко, М.В. Савчин, В.О. Татенко, Т.М. Титаренко, В.М. Ямницький та ін.), основні положення про формування особистісної готовності (Н.А. Побірченко, В.В. Рибалка); вивчення особистості як активного суб'єкта професійного вибору (Є.О. Клімов, В.М. Мадзігон, М.С. Пряжников, В.А. Семиченко, Б.О. Федоришин, П.А. Шавір), науково-психологічні положення про сутність та закономірності розвитку особистості у ранньому юнацькому віці (Л.І. Божович, Д.Б. Ельконін, Е. Еріксон, І.С. Кон, К. Левін, О.М. Леонтьєв, В.С. Мерлін, Г.М. Прихожан, Д.І. Фельдштейн); дослідження процесу особистісно-професійного становлення психолога (Г.С. Абрамова, О.Ф. Бондаренко, Ж.П. Вірна, С.Д. Максименко, Д.Ф. Ніколенко, В.Г. Панок, Н.І. Пов'якель, Н.В. Чепелева, Н.Ф. Шевченко), теоретико-методичні засади активного соціально-психологічного навчання (В.Г. Захаров, Л.А. Петровська, К. Роджерс, К. Фопель, Н.Ю. Хрящева, Т.С. Яценко).

Дослідження проводилося впродовж 2005–2007 років на базі факультетів довузівської підготовки Запорізького національного університету та Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка. У дослідженні взяли участь 296 старшокласників.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс теоретичних, емпіричних та статистичних методів, а саме:

– **теоретичні**: аналіз, синтез та узагальнення представлених у науковій літературі матеріалів щодо сучасного стану досліджуваної проблеми;

– **емпіричні:** спостереження, бесіда, анкетування, констатувальний та формувальний експерименти. На різних етапах дослідження використовувались такі психодіагностичні методики: для дослідження професійно важливих якостей особистості – опитувальники вивчення емоційної спрямованості особистості Б.І. Додонова, визначення рівня емпатії А. Меграбяна та Н. Епштейна, особистісний опитувальник Г. Айзенка; для діагностики когнітивного компоненту особистісної готовності – методика „Хто Я?” Куна та Мак-Портленда, твір „Моя майбутня професія”; для визначення мотиваційно-цілепокладальних параметрів – опитувальники „Особистісна професійна перспектива” М.С. Пряжникова, „Мотивація професійної діяльності” К. Замфіра та А.О. Реана, „Мотиви вибору професії” В.А. Семиченко; для вимірювання рівня розвитку суб’єктно-особистісних показників – методики „Особистісний диференціал” і „Тест сенсожиттєвих орієнтацій” Д.О.Леонтєва.

– **статистичні:** методи математичної статистики, знаходження достовірності відмінностей за t-критерієм Стьюдента, χ^2 Пірсона, кореляційний аналіз.

Наукова новизна та теоретичне значення результатів дослідження полягають у тому, що:

– *вперше* теоретично та емпірично обґрунтовано поняття „особистісна готовність до вибору професії”, конкретизовано структуру особистісної готовності; визначено критерії та рівні особистісної готовності до вибору професії психолога, обґрунтовано психолого-педагогічні умови формування особистісної готовності старшокласників до вибору психологічної професії та розроблено програму психолого-педагогічного супроводу становлення особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога;

– *розширено та доповнено* змістовні характеристики особистісного становлення майбутніх психологів на етапі вибору професії загалом та особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога зокрема;

– *набуло подальшого розвитку* наукове уявлення про професійне самовизначення старшокласників, психолого-педагогічні умови формування особистісної готовності до вибору професії, особливості особистісного становлення майбутніх психологів на етапі допрофесійної підготовки.

Практичне значення полягає в тому, що апробована програма психолого-педагогічного супроводу професійного самовизначення старшокласників, котрі зорієнтовані на професію психолога, може бути використана закладами освіти (школи, вищі навчальні заклади) для підвищення ефективності профорієнтаційної роботи.

Авторська програма соціально-психологічного тренінгу може застосовуватися як методичне забезпечення діяльності психологічних гуртків у загальноосвітніх закладах, а також психологічних відділень факультетів довузівської підготовки у вишах.

Результати дослідження можуть бути використані як змістовні орієнтири для розробки конкретних рекомендацій щодо вдосконалення профорієнтаційної

роботи із потенційними вступниками на психологічні спеціальності вищих навчальних закладів. Окремі результати можуть знайти своє застосування у процесі професійної підготовки практичних психологів, зокрема при викладанні таких дисциплін як „Вікова психологія”, „Педагогічна психологія”, „Психологічна служба школи”, „Психологічні основи профорієнтаційної діяльності”, „Психологія особистості”.

Результати дослідження *впроваджено* у навчально–виховний процес Запорізького національного університету (довідка № 01-25/74 від 11.09.2008 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 961–33/03 від 27.10.2008 р.), КПНЗ „Василівський районний центр роботи з обдарованою молоддю” Запорізької області (довідка № 19 від 23.02.2008 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні результати дослідження доповідалися, обговорювалися та отримали схвалення на засіданнях кафедри практичної психології Запорізького національного університету, наукових конференціях професорсько-викладацького складу Запорізького національного університету (Запоріжжя, 2005– 2007). Результати дисертаційної роботи було представлено у доповідях та повідомленнях на Міжнародних науково-практичних конференціях: „Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні та прикладні проблеми” (Київ, 2006), „Методологія та технології практичної психології в системі вищої освіти” (Київ, 2007), „Наука і вища освіта” (Запоріжжя, 2008); Всеукраїнських науково–практичних конференціях: „Сучасні проблеми гуманізації та гармонізації управління” (Харків, 2005), „Викладач і студент: проблеми ефективної співпраці” (Черкаси, 2006), „Наука, освіта, суспільство очима молодих” (Рівне, 2007), „Теорія та практика підготовки соціальних педагогів та психологів у вищому навчальному закладі: досвід, проблеми та перспективи” (Запоріжжя, 2007); Міжвузівській науковій конференції „Дні науки” (Запоріжжя, 2006).

Публікації. Зміст і результати дослідження висвітлено в 13 публікаціях, серед яких: навчально–методичний посібник, 6 статей у фахових наукових виданнях, затверджених переліком ВАК України, матеріали конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, 3 додатків, списку використаних джерел, що налічує 277 найменувань (із них 19 – іноземною мовою). Основний зміст дисертації викладено на 170 сторінках комп’ютерного тексту. Робота містить 17 таблиць та 11 рисунків на 9 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 207 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об’єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження; основні теоретико-методологічні засади, наукову новизну та практичне значення дослідження; надано інформацію про апробацію та впровадження отриманих результатів; наведено відомості про структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – „Теоретичні підходи до вивчення проблеми особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога” – проводиться аналіз наукової літератури з проблем самовизначення особистості, досліджується специфіка допрофесійного становлення особистості майбутнього психолога та визначаються концептуальні підходи до вивчення проблеми формування особистісної готовності до вибору професії психолога.

Висвітлено теоретичні аспекти проблеми особистісного та професійного самовизначення особистості, розглядаються етапи, рівні, типи, механізми та компоненти професійного самовизначення (К.О. Абульханова–Славська, Б.Г. Ананьєв, Л.І. Анциферова, Ф.Є. Василюк, Є.О. Климов, М.С. Пряжников, С.Л. Рубінштейн, Д.С'юпер, Р. Хейвігхерст, П.А. Шавір та ін.).

Професійне самовизначення є важливою складовою особистісного самовизначення і виступає головним завданням юнацького віку. Психологічні характеристики віку визначено на основі праць Г.М. Андрєєвої, Л.І. Божович, Л.С. Виготського, Д.Б. Ельконіна, Е. Еріксона, І.С. Кона, К. Левіна, О.М. Леонтєва, В.С. Мерліна, Ж. Піаже, Г.М. Прихожан, Д.І. Фельдштейна та ін. Вибір професії розглядається в контексті самовизначення особистості як вихідна точка та основна подія професіогенезу – процесу особистісного розвитку і становлення професіонала. Важливу роль у визначенні особливостей професійного становлення особистості відіграє власна активність суб'єкта професійного самовизначення.

Вибір професії – це процес, що включає низку етапів, тривалість яких залежить від індивідуальних особливостей оптанта та від певних зовнішніх умов. Відтак, це зумовлює необхідність створення оптимальних психолого-педагогічних умов для професійного самовизначення старшокласників. Допрофесійний етап становлення суб'єкта професійної діяльності визначає цілий спектр напрямків особистісного і професійного розвитку особистості. Цей період є сензитивним для формування життєвих та професійних планів, визначення професійних перспектив та вибору напрямку професійного розвитку. У системі допрофесійної підготовки його ядром є цілеспрямоване засвоєння суб'єктом системи знань, практичних умінь і навичок в обраній професійній сфері, наповнення змістом мотивів і цілей майбутньої діяльності, формування реалістичних професійних планів. Тому на етапі допрофесійної підготовки доцільною є реалізація психолого-педагогічного супроводу суб'єкта професійного самовизначення.

У дослідженні основою для аналізу й оцінки особистісно-професійного розвитку стало поняття „готовність”, яке розглядається як придатність суб'єкта до професійної діяльності, як певна підготовленість до неї, як психічний стан. Найповніше поняття готовності розроблене в галузі педагогічної психології (О.А. Абдуліна, К.В. Вербова, В.А. Крутецький, Ф.Д. Ніколенко, В.О. Сластьонін, Т.С. Яценко та ін.). Психолого-педагогічним аспектам проблеми формування готовності до вибору професії присвячені роботи О.В. Губенка, Є.О. Клімова, В.М. Мадзігона, Є.М. Павлютенкова, Н.А. Побірченко, В.В. Рибалки, П.А. Шавіра та ін.

Останнім часом помітно зріс інтерес науковців до розробки проблеми особистісної готовності. Наближення сучасної освіти до особистості, гуманізація навчально-виховного процесу актуалізують проблему розвитку суб'єктності особистості. Так, досліджуються проблеми формування особистісної готовності в різних умовах навчання: дитини – до навчання у школі, старшокласників – до вибору професії, студентів – до професійної діяльності (О.Л. Кононко, О.І. Кульчицька, Ю.О. Приходько). Водночас, можна констатувати, що зміст поняття „особистісна готовність”, його структура досліджені недостатньо.

Поняття „особистісна готовність” у нашому дослідженні виступає інтегральною характеристикою в структурі готовності суб'єкта професійного становлення, дає можливість здійснити цілісну оцінку рівня й особливостей розвитку особистості. Особистісну готовність до вибору професії було визначено як таке інтегральне утворення особистості, що ґрунтується на стійкій внутрішній мотивації до майбутньої професії, сформованості професійної перспективи, передбачає розвиток рефлексивних умінь та професійно значущих якостей і, загалом, визначає особистість як суб'єкта майбутньої професійної діяльності.

Зміст особистісної готовності до вибору психологічного фаху визначається специфікою професії. Професійне становлення майбутнього психолога – це складний і довготривалий процес. Окрім набуття знань, практичних навичок та вмінь за час навчання необхідно здійснити величезну роботу з розвитку власної особистості. Водночас, дослідження процесу становлення особистості майбутнього психолога доводять, що саме особливості вибору психологічного фаху можуть призводити до переживання криз у процесі навчально-професійної діяльності (Г.М. Білокрилова, Т.М. Буякас, Є.О. Клімов, О.Б. Полякова та ін.). У випадках несформованості готовності старшокласників до вибору професії (наприклад, необґрунтований вибір, неадекватні уявлення про професію, низький рівень рефлексивних здібностей тощо) криза починається раніше, переживається набагато гостріше і набуває, по суті, перманентного характеру.

Відтак, готовність до вибору професії психолога доцільно вивчати саме через призму особистісної готовності, котра пов'язана з ефективним особистісним та професійним самовизначенням старшокласників.

У другому розділі – *„Експериментальне дослідження особистісної готовності старшокласників до вибору психологічного фаху”* – подано методичні засади дослідження та емпіричні результати його констатувального етапу.

На етапі констатувального експерименту вивчалися індивідуально-психологічні особливості старшокласників, котрі орієнтовані на професію психолога, досліджувалися мотиви вибору професії, рівень сформованості професійних планів, сенсожиттєві орієнтації особистості як показники особистісної готовності опитантів до вибору професії психолога.

Вибіркове ставлення до професії психолога починається з виникнення окремих мотивів, обумовлених характеристиками змісту професійної діяльності

або зовнішніми атрибутами професії, з певного інтересу до цієї професії. На основі бесід, спостережень, аналізу творів та анкет було визначено, що для більшості старшокласників характерним є низький рівень сформованості професійного інтересу. Відповідно до прийнятої нами структури професійного інтересу (С.П. Крягжде, Г.Д. Бабушкін), його складовими компонентами є емоційний, мотиваційний, інтелектуальний і вольовий, а рівнями – рівень споживача, рівень діяча та власне професійний інтерес.

Для рівня споживача (низький рівень розвитку професійного інтересу) – 66,4% – характерним є споглядальна позиція, наявність позитивного ставлення до психології як науки, але такий інтерес швидше ситуативний, він не пов'язаний з ціннісними орієнтаціями та не активізує відповідну діяльність. Розвиток інтересу на рівні діяча притаманний 31,9% старшокласників. Такий інтерес характеризується певною постійністю та наявністю не тільки позитивних емоційних переживань, але й активних дій щодо отримання інформації про майбутню професійну діяльність. Вищий рівень розвитку професійного інтересу – власне професійний – характеризується свідомим рішенням опанувати певну професійну діяльність. Такі старшокласники (1,8%) є найбільш активними в навчальному процесі. Вони читають літературу з психології, відвідують психологічні тренінги, практикуми тощо. Інтерес характеризується стійкістю та підкріпленій вольовими зусиллями. Відтак, відбувається певне особистісне зростання.

Аналіз отриманих даних за методиками „Мотивація професійної діяльності” К. Замфіра та А.О. Реана та „Мотиви вибору професії” В.А. Семиченко показав, що домінуючою у виборі старшокласниками професії психолога є мотивація, пов'язана з усвідомленням власних інтересів, нахилів, здібностей (для 46,5%). Позитивна мотивація, як-от: бажання займатися цікавою справою, самоствердження в професії, повага інших, також відіграє важливу роль (для 37,2%). На вибір майбутньої професії, як відзначають старшокласники, вплинули, перш за все, пізнавальні мотиви – бажання пізнати себе та інших (41,6%) та ставлення до психології як до цікавої науки (45,1%). Додатково на основі контент-аналізу творів встановлено, що провідними мотивами виступають бажання допомагати людям (61,9%) та вирішити власні психологічні проблеми (30,1%).

Було виявлено, що старшокласники (33,6%) демонструють певну активність у процесі підготовки до професійного навчання. Вони читали літературу з психології (як популярну, так і професійну), брали участь у роботі психологічних факультативів, були учасниками психологічних тренінгів тощо. Переважно опитані визначилися щодо вибору професії психолога у випускному класі (41,6%), менша частина (15,9%) обрали професію два або більше років тому.

Як показало дослідження, старшокласники (46,5%) мають низький рівень сформованості уявлень про майбутню професію, що також підтверджують інші дані (Г.М. Білокрилова, 1995; Г.Ю. Любимова, 2000). Уявлення про професію психолога нечіткі та стереотипізовані, відображають переважно зовнішні її

характеристики; в структурі уявлень оптантів про особистість психолога професійно значущі якості представлені недостатньо.

У процесі професійного самовизначення оптанти потрапляють у нову соціальну ситуацію, котра опосередковує динаміку сенсожиттєвих орієнтацій та активізує розвиток особистості. Тому результати методики сенсожиттєвих орієнтацій Д.О. Леонтьєва виступають показниками розгортання процесів професійного самовизначення особистості. Експериментально доведено, що в ситуації вибору професії для більшості старшокласників характерна низька осмисленість майбутнього. Низькі показники шкал „Цілі життя” (2,84 стенойни) та „Локус контролю – Я” (2,05 стенойни) свідчать про несформованість у них цілей, які б визначали осмисленість, спрямованість і темпоральну перспективу життя та, водночас, про невпевненість у власних силах, у здатності контролювати події свого життя. Відтак, отримані дані вказують на недостатню сформованість у оптантів життєвої перспективи, що в ситуації професійного самовизначення виступає показником неготовності до вибору професії. Професійні плани старшокласників характеризуються несформованістю, відсутністю чітких уявлень про засоби та шляхи досягнення професійних цілей, невизначеністю конкретних кроків їх реалізації.

Загалом, можна констатувати такі особливості професійного самовизначення старшокласників, які обирають професію психолога: неадекватність образу майбутньої професії, зовнішня мотивація професійного вибору, невідповідність очікувань реальним можливостям, невизначеність та недиференційованість майбутнього, нереалістичність професійних планів, неузгодженість життєвих і професійних цілей.

На основі узагальнення теоретичних положень та результатів експериментального дослідження нами було визначено структуру, критерії та рівні особистісної готовності старшокласників до вибору професії.

Структура особистісної готовності включає:

1) когнітивний компонент – уявлення про професію, її переваги та недоліки, про зміст професійної діяльності (об’єкт праці, мета, зміст, засоби тощо), знання про вимоги професії до особистості, способи та шляхи оволодіння професією; уявлення про сенс майбутньої професійної праці;

2) мотиваційно-цілепокладальний компонент включає позитивне ставлення до майбутнього фаху, мотиви професійного вибору, загальну гуманістичну спрямованість (інтерес до людей), сенсожиттєві орієнтації особистості, рівень і цілісність цілепокладання в професійній діяльності;

3) суб’єктно-особистісний компонент відображає розвиток процесів самосвідомості (самопізнання, самоаналізу, самооцінювання, саморегуляції), рефлексивних здібностей та професійно значущих якостей особистості.

Відповідно було виокремлено *критерії сформованості особистісної готовності* оптантів до вибору психологічного фаху:

1) сформованість уявлень про професію (обізнаність учнів про зміст професійної діяльності та вимоги, яким повинна відповідати особистість психолога);

2) розвиток рефлексивних здібностей (оволодіння способами самоаналізу і самопізнання), обґрунтованість та адекватність самооцінки професійно значущих якостей;

3) позитивне самоставлення та гуманістична спрямованість особистості;

4) наявність позитивної внутрішньої професійної мотивації;

5) сформованість та осмисленість професійних планів та життєвих перспектив, їх реалістичність та взаємоузгодженість.

На основі визначених критеріїв було виокремлено *рівні* особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога.

Високий рівень особистісної готовності старшокласників до вибору професії характеризується ґрунтовною поінформованістю про професію психолога, її переваги та недоліки; про зміст професійної діяльності (об'єкт праці, мету, засоби тощо); про вимоги професії до особистості, способи та шляхи оволодіння професією. У оптантів присутній стійкий професійний інтерес до обраного фаху. Такі старшокласники мають сформовані професійні плани, чіткі уявлення про сенс майбутньої професійної праці та остаточно визначилися з напрямком професійного розвитку. Вони усвідомлено та обґрунтовано обирають професію, володіють способами самоаналізу та самопізнання, впевнені у собі, мають чітко виражену гуманістичну спрямованість особистості. Старшокласникам також притаманний високий рівень активності у процесі професійного самовизначення та реалізації професійних намірів.

Середній рівень готовності до вибору професії характеризується наявністю у старшокласників загальних уявлень про професію психолога та зміст професійної діяльності, знанням окремих вимог професії до особистості. У оптантів сформоване позитивне ставлення до майбутньої професії. Вони проявляють інтерес до людей, бажання їм допомагати. Водночас недостатньо впевнені у собі і у тому, що психологія – це та професія, де вони можуть себе реалізувати. Вони активно цікавляться усім, що стосується психології. Утім, професійна мотивація частіше має зовнішній характер. Такі старшокласники мають певні професійні наміри, кілька варіантів вибору майбутньої професії. Водночас низькі показники осмисленості майбутнього зумовлюють недиференційованість та нереалістичність професійних планів.

Низький рівень особистісної готовності до вибору професії характеризується наявністю загальних знань старшокласників у сфері професій та відсутністю чітких уявлень про професію психолога та зміст професійної діяльності. Властиве позитивне ставлення до психології як науки, проте такий інтерес швидше ситуативний, він не пов'язаний з ціннісними орієнтаціями та не активізує відповідну діяльність. Характерна пасивність і споглядальна позиція у процесі професійного самовизначення, відсутня активність самопізнання та самооцінювання у контексті співставлення власних властивостей особистості з професійно значущими якостями. Такі старшокласники не визначилися остаточно з вибором напрямку професійної діяльності (можуть мати кілька варіантів вибору професії, що належать до різних професійних сфер). Їхні професійні плани мають нечіткий, розпливчатий характер.

Для забезпечення можливості узагальнення даних, отриманих у процесі використання різних психодіагностичних методик, з метою визначення загального рівня сформованості особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога отримані результати було переведено в єдину систему оцінювання. Спочатку за спеціальною формулою обчислювався коефіцієнт сформованості кожного компонента особистісної готовності (когнітивний, мотиваційно-цілепокладальний і суб'єктно-особистісний), а пізніше вираховувався загальний коефіцієнт сформованості особистісної готовності. Це дало можливість уніфікувати вимірювальні показники і науково коректно виокремити рівні сформованості особистісної готовності старшокласників до вибору психологічного фаху.

Відтак, кількісний аналіз результатів особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога виявив наступні показники їх сформованості: високий (13,27%), середній (32,74%), низький (53,99%). Таким чином, проведене дослідження актуалізує необхідність розробки та впровадження програми психолого-педагогічного супроводу становлення особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога.

У **третьому розділі** – *„Психолого-педагогічні умови формування особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога”* – розглянуто концептуальні засади та методичні особливості побудови програми формування особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога.

Формувальний експеримент проводився на факультеті довузівської підготовки Запорізького національного університету. Апробація тривала впродовж 2006–2007 навчального року зі старшокласниками, які були слухачами психологічних відділень. Перевірка ефективності впливу забезпечувалась формуванням двох груп – експериментальної (n=35) та контрольної (n=35).

Реалізація програми супроводу в експериментальній групі передбачала створення таких психолого-педагогічних умов формування особистісної готовності до вибору професії психолога, котрі виступали зовнішньою спонукою розгортання внутрішніх процесів особистісного та професійного самовизначення. На основі узагальнення теоретичних положень та результатів експериментального дослідження були визначені наступні умови формування особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога:

- 1) суб'єкт-суб'єктна взаємодія учасників розвивальної програми;
- 2) актуалізація суб'єктності оптантів за допомогою активних методів навчання;
- 3) використання розвивального потенціалу психологічної освіти;
- 4) створення можливості для оптантів набуття особистісного досвіду;
- 5) насичення освітнього простору значущою інформацією.

Ці умови реалізувалися через систему психолого-педагогічних заходів у процесі супроводу професійного самовизначення старшокласників, що схематично може бути окреслено у вигляді моделі (рис.1).

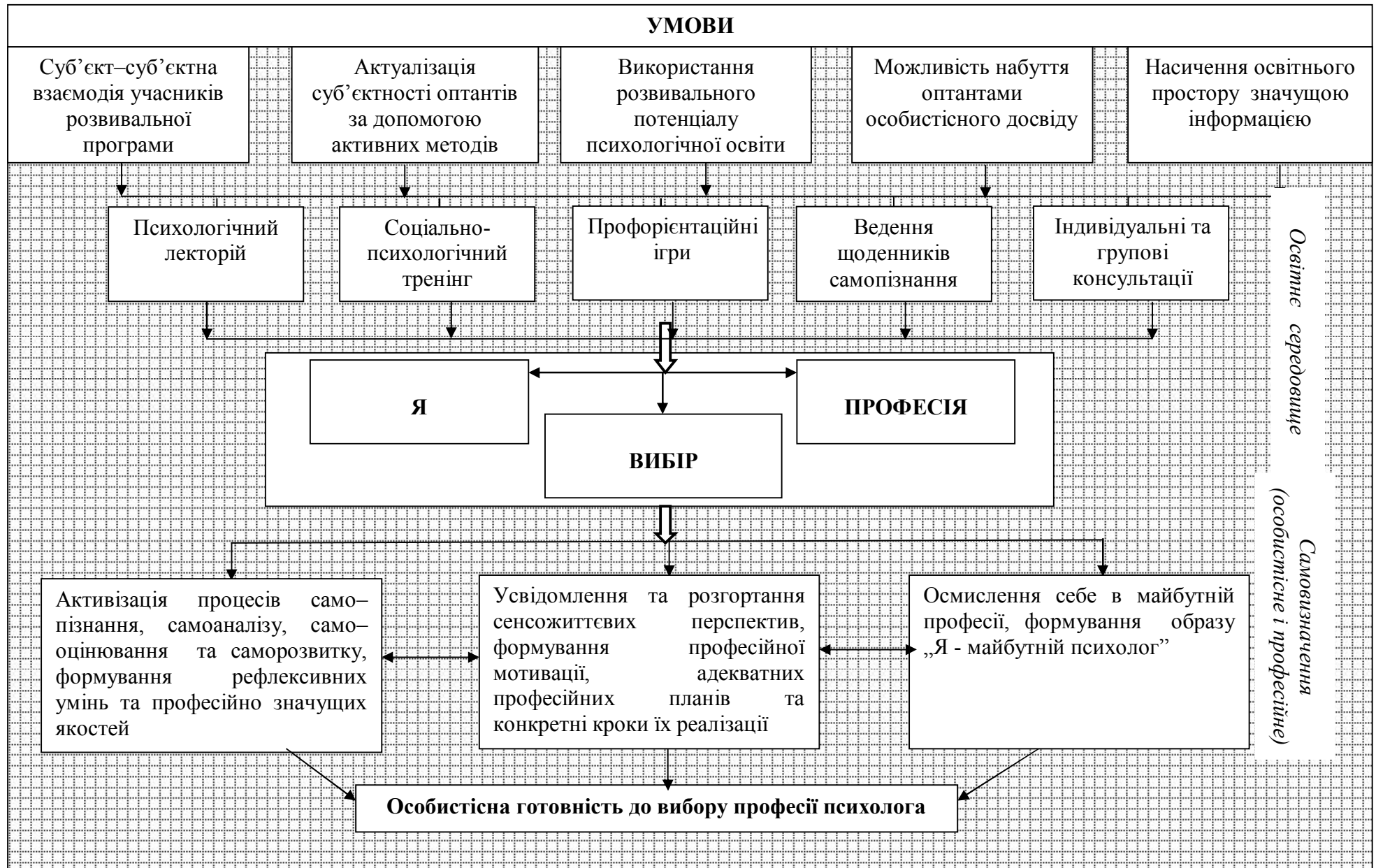

Рис. 3.1. Психолого-педагогічна модель формування особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога

У ситуації вибору професії актуалізуються три смислові блоки – „Я”, „Професія”, „Вибір”. Так, сфера „Я” передбачає розгортання процесів самопізнання, самоаналізу та самооцінювання власних здібностей, особистісних якостей та інтересів, самоусвідомлення власних потреб, співставлення власного „хочу” і суспільного „потрібно”. Сфера „Професія” передбачає створення інформаційно насиченого середовища, яке виступає основним джерелом формування образу майбутньої професії, осмислення оптантом себе як майбутнього професіонала. Сфера „Вибір” допомагає особистості розвинути вміння та навички прийняття обґрунтованого, осмисленого рішення щодо вибору професії, побудови реалістичних професійних планів.

Розвивальна програма включала різні методи і засоби: психологічний лекторій, соціально-психологічний тренінг, профорієнтаційні ігри, ведення щоденників самопізнання, індивідуальні та групові консультації. *Психологічний лекторій* у рамках спецкурсу „Я і моя майбутня професія” дозволив старшокласникам ознайомитися з психологічними закономірностями та механізмами особистісного та професійного становлення, усвідомити необхідність звертання до власного Я, розвитку процесів самопізнання та самоаналізу та підвищити рівень осмисленості професійного вибору.

Соціально-психологічний тренінг як метод активного соціально-психологічного навчання включав певні засоби (групова дискусія, рольова гра, психотехнічні та психогімнастичні вправи, робота в мінігрупах, аналіз психомалюнків, рефлексивні коментарі тощо) та був спрямований на розвиток комунікативних та перцептивних якостей, активізацію процесів самопізнання, самоаналізу, самооцінювання, розвиток самоповаги та поваги до інших людей, актуалізацію суб’єктного потенціалу особистості. Тренінг проводився в рамках спецкурсу та складався з 10 занять, кожне по 4 години (загальний обсяг – 40 годин).

Метою *профорієнтаційних ігор*, які використовувалися як окрема форма роботи, було ознайомлення старшокласників зі світом професій, надання допомоги в ситуації професійного самовизначення, моделювання ситуацій успішного професійного вибору. У процесі *індивідуальних та групових консультацій* було створено умови для вільного обговорення актуальних для оптантів проблем професійного вибору. *Ведення старшокласниками щоденників самопізнання* пов’язане із самостереженням, самодіагностикою та самоаналізом особистісних якостей та особливостей власної поведінки, що сприяло розвитку рефлексивних умінь, формуванню адекватної самооцінки професійно значущих якостей, спонукало до самовдосконалення та саморозвитку.

Порівняння показників констатувального та контрольного етапів дослідження у контрольній (КГ) та експериментальній (ЕГ) групах дало можливість зробити достовірні висновки щодо ефективності розвивальної програми. Окрім зазначених раніше методик, що дозволили зафіксувати

кількісні зміни, важлива роль відводилась якісному аналізу результатів включеного спостереження, підсумкової анкети, бесід з учасниками програми.

Для оцінки ефективності розвивальної програми було використано модель Д. Кірпатріка, що охоплює 4 рівні: 1) реакція – наскільки навчання виявилось корисним та цікавим для учасників; 2) засвоєння – які знання, уміння були набуті; 3) поведінка – як змінилася поведінка; 4) ефект – яким був вплив навчання на особистість загалом. Така процедура якісного аналізу дозволила зафіксувати не лише позитивні зміни в емоційному ставленні, поведінці, але й в смисловій сфері особистості. Підвищилася усвідомленість цілей майбутнього, актуалізувалися процеси самосвідомості (самоаналізу, самопізнання, саморозвитку), ціннісне ставлення до себе і до інших, розвинулись рефлексивні здібності та комунікативні вміння.

Аналіз результатів реалізації розвивальної програми дозволив зафіксувати низку кількісних змін у розвитку компонентів особистісної готовності в експериментальній групі (таблиця 1).

Таблиця 1

Розподіл показників сформованості компонентів особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога у контрольній та експериментальній групах (до і після формувального експерименту)

Компоненти особистісної готовності	Експериментальна група (N=35)				Контрольна група (N=35)			
	1 зріз		2 зріз		1 зріз		2 зріз	
	Коеф. сформ. комп.	рівень	Коеф. сформ. комп.	рівень	Коеф. сформ. комп.	рівень	Коеф. сформ. комп.	рівень
Когнітивний Мотиваційно-цілепокладальний Суб'єктно-особистісний	0,357	низький	0,758	високий	0,354	низький	0,391	низький
	0,398	низький	0,654	середній	0,411	низький	0,488	низький
	0,497	низький	0,848	високий	0,483	низький	0,467	низький
Загальний коеф. особистісної готовності	0,417	низький	0,754	високий	0,416	низький	0,448	низький

Отже, в експериментальній групі рівень сформованості когнітивного та суб'єктно-особистісного компоненту підвищився із низького до високого, а мотиваційно-цілепокладального компоненту – із низького до середнього рівня. У контрольній групі загальний рівень сформованості компонентів залишився незмінно низьким.

Аналіз кількісних показників дозволив зафіксувати в експериментальній групі прогресивні зміни в структурі уявлень про майбутню професію та про вимоги професії психолога до особистості. Так, істотно зріс середній показник суджень про професійно значущі якості психолога, що припадає на одну людину (+5,77). Ці відмінності статистично значущі за критерієм Стьюдента на рівні $p < 0,01$ ($t = 2,815$). При цьому старшокласники переважно вказували на якості, що належать до групи професійно значущих (їх доля зросла на 72%).

Професійна мотивація виступає внутрішнім рушійним чинником становлення особистості майбутнього фахівця. В умовах психолого-педагогічного експерименту відбулося зростання власне професійної мотивації з 2,9% до 25,7% ($t=2,7281$, при $p<0,01$).

Аналіз отриманих даних за методикою „Особистісна професійна перспектива” М.С. Пряжнікова показав, що в експериментальній групі підвищився рівень сформованості професійних планів (з 57,3 до 67,7 балів), вони стали більш реалістичними, структурованими та взаємноузгодженими ($t = 2,7184$, при $p<0,01$).

Результати дослідження сенсожиттєвих орієнтацій за методикою Д.О. Леонтєва свідчать, що в експериментальній групі підвищились показники за всіма шкалами. Так, за шкалою „Осмисленість життя” вони зросли на 10,64 бали. Під час реалізації розвивальної програми зросла кількість старшокласників, котрі сприймають минулий відрізок життя як продуктивний і осмислений, процес теперішнього життя – як цікавий, емоційно насичений, а осмисленість цілей майбутнього надає всьому життю спрямованість і часову перспективу. В експериментальній групі доля представників цього класу збільшилася з 14,3% до 42,9%, що демонструє динаміку позитивних змін. Зросли показники за шкалами “Цілі в житті” ($t = 2,735$, при $p<0,01$), “Процес життя” ($t = 2,719$, при $p<0,01$), “Результат життя” ($t = 2,812$, при $p<0,01$).

На основі узагальнення емпіричних показників в експериментальній та контрольній групах можна наочно представити результати сформованості особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога (рис. 2.)

Рис. 2. Рівні особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога до і після формувального експерименту

Таким чином, можна констатувати позитивну динаміку рівнів сформованості у старшокласників особистісної готовності до вибору професії психолога. В експериментальній групі істотно збільшилась кількість опитантів з високим рівнем особистісної готовності (з 2,8% до 20%) та зменшилась з низьким (з 68,6% до 17,1%). Водночас у контрольній групі відбулися незначні

зміни, проте у переважній частині старшокласників (54,3%) було зафіксовано низький рівень особистісної готовності до вибору психологічної професії.

Таким чином, реалізація програми психолого-педагогічного супроводу становлення особистісної готовності старшокласника до вибору професії психолога засвідчила її ефективність.

Проведене дослідження дозволило сформулювати наступні висновки.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та експериментальне вирішення проблеми формування особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога, що привело до уточнення змісту поняття “особистісна готовність до вибору професії”, визначення критеріїв, рівнів та умов формування особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога, обґрунтування психолого-педагогічної моделі формування особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога в системі довузівської підготовки, створення та апробації програми психолого-педагогічного супроводу професійного самовизначення старшокласників, які зорієнтовані на професію психолога.

1. Формування особистісної готовності старшокласників до професійного вибору є важливим чинником професійного та особистісного становлення майбутнього фахівця – психолога. Особистісна готовність до вибору професії є інтегральним утворенням особистості, що ґрунтується на стійкій внутрішній мотивації до майбутньої професії, сформованості професійної перспективи, передбачає розвиток рефлексивних умінь та професійно значущих якостей і, загалом, визначає особистість як суб’єкта майбутньої професійної діяльності.

2. Структура особистісної готовності до вибору професії включає такі компоненти: 1) когнітивний компонент – уявлення про професію, її переваги та недоліки, про зміст професійної діяльності (об’єкт праці, мета, зміст, засоби тощо), знання про вимоги професії до особистості, способи та шляхи оволодіння нею, уявлення про сенс майбутньої професійної діяльності; 2) мотиваційно-цілепокладальний компонент – виражає позитивне ставлення до професії, мотиви вибору професії та рівень і цілісність цілепокладання щодо майбутньої професійної діяльності; 3) суб’єктно-особистісний компонент – розвиток процесів самосвідомості (самопізнання, самоаналізу, самооцінювання, саморегуляції, саморозвитку), рефлексивних здібностей та професійно значущих якостей особистості.

3. Критеріями сформованості особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога виступають: 1) сформованість уявлень про професію (обізнаність учнів про зміст професійної діяльності та вимоги, яким повинна відповідати особистість психолога); 2) розвиток рефлексивних здібностей (оволодіння способами самоаналізу і самопізнання), обґрунтованість та адекватність самооцінки професійно значущих якостей; 3) позитивне самоставлення та гуманістична спрямованість особистості; 4) наявність позитивної внутрішньої професійної мотивації; 5) сформованість та осмисленість професійних планів та життєвих перспектив, їх реалістичність та

взаємноузгодженість. Особистісна готовність до вибору професії характеризується трьома рівнями – низьким, середнім та високим.

4. Експериментальне дослідження показує, що на етапі допрофесійної підготовки для майбутніх психологів характерним є відсутність чітких уявлень про професію, переважно зовнішня мотивація професійного вибору, неадекватність самооцінки професійно значущих якостей, низький рівень рефлексивності, невизначеність та недиференційованість майбутнього, нереалістичність професійних планів, узгодженість життєвих і професійних цілей. Можна констатувати, що переважна частина старшокласників, зорієнтованих на професію психолога, демонструє низький рівень особистісної готовності до вибору професії.

5. Ефективне формування особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога передбачає визначення таких психолого-педагогічних умов, котрі виступають зовнішньою спонукою розгортання внутрішніх процесів особистісного та професійного самовизначення. Було виокремлено наступні умови: 1) суб'єкт-суб'єктна взаємодія учасників розвивальної програми; 2) актуалізація суб'єктності оптантів за допомогою активних методів навчання; 3) використання розвивального потенціалу психологічної освіти; 4) створення можливості набуття оптантами особистісного досвіду; 5) насичення освітнього простору значущою інформацією.

6. Методичною основою програми формування особистісної готовності старшокласників до вибору психологічного фаху став психолого-педагогічний супровід професійного самовизначення старшокласників, котрий включав наступні методи і засоби: психологічний лекторій, соціально-психологічний тренінг, профорієнтаційні ігри, ведення щоденників самопізнання, індивідуальні та групові консультації.

7. Реалізація розвивальної програми дозволила актуалізувати у старшокласників, котрі знаходяться в ситуації вибору професії, три смислові блоки – „Я”, „Професія”, „Вибір”. Блок „Я” був спрямований на активізацію процесів самопізнання, самоаналізу, саморозвитку, формування рефлексивних умінь та професійно значущих якостей. Блок „Професія” передбачав організацію інформаційно насиченого освітнього середовища, яке виступає основним джерелом формування образу „Я – майбутній психолог”, осмислення себе в майбутній професії і спонукає до саморозвитку (приведення у відповідність власних можливостей та потреб („можу” та „хочу”) з вимогами професії до особистості („потрібно”). Блок „Вибір” був зорієнтований на набуття особистістю необхідних знань, вмінь та навичок щодо аналізу та осмислення професійного вибору, усвідомлення та розгортання сенсожиттєвих перспектив, формування професійної мотивації, побудову реалістичних професійних планів та конкретні кроки їх реалізації.

8. Апробація програми психолого-педагогічного супроводу становлення особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога засвідчила її ефективність. Завдяки створенню умов для становлення старшокласника як суб'єкта майбутньої професійної діяльності, зростає когнітивна складність уявлень про образ психологічного фаху,

поінформованість щодо вимог професії до особистості, зросли показники осмисленості життя, внутрішньої мотивації щодо майбутнього професійного фаху, з'явилося усвідомлення необхідності самовдосконалення та саморозвитку, підвищилася реалістичність та обґрунтованість професійних планів, їх узгодженість з життєвими цілями.

Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у вивченні особливостей формування особистісної готовності до майбутньої професії та розробці відповідної розвивальної програми на етапі професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях автора:

1. Мосол Н.О. “Я і моя майбутня професія”: Тренінгова програма для старшокласників: навчально-методичний посібник / Н.О. Мосол. – Запоріжжя, 2006. – 48 с.

2. Мосол Н.О. Психологічні механізми виникнення та формування професійного інтересу до професії психолога / Н.О. Мосол // Соціальні технології. – Київ-Запоріжжя, 2005. – Випуск 31. – С. 72-79.

3. Мосол Н.О. Професійне самовизначення як етап професійної соціалізації / Н.О. Мосол // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України: Проблеми загальної та педагогічної психології / За ред. С.Д. Максименка. – К., 2006. – Том 8. Випуск 2. – С. 200-206.

4. Мосол Н.О. До питання формування особистісної готовності до вибору професії психолога / Н.О. Мосол // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки: зб. наукових праць. – К., 2007. – № 17 (41). – Частина 1. – С. 221–227.

5. Мосол Н.О. Формування готовності до вибору професії / Н.О. Мосол // Соціальні технології. – Київ-Запоріжжя, 2008. – Випуск 37. – С. 231–236.

6. Мосол Н.О. Мотиви вибору професії психолога / Н.О. Мосол // Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Серія “Психологія”. – Харків, 2008. – Випуск 26. – С. 61-69.

7. Мосол Н.О. Проблема допрофесійного становлення особистості майбутнього психолога / Н.О. Мосол // Психологічні перспективи. – Луцьк, 2008. – Випуск 12. – С. 82-91.

8. Мосол Н.О. Професійне самовизначення особистості на етапі довузівської підготовки / Н.О. Мосол // Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Наука і освіта». – Дніпропетровськ, 2005. – Том 50. Психологія.– С. 9-11.

9. Мосол Н.О. Формування особистісної готовності до вибору психологічної професії / Н.О. Мосол // Дні науки: збірник тез доповідей. – Запоріжжя, 2006. – Том 4.– С. 178-179.

10. Мосол Н.О. Проблема професійного становлення студентів-психологів / Н.О. Мосол // Викладач і студент: проблеми ефективної співпраці. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Черкаси, 2006. – С. 125-126.

11. Мосол Н.О. До питання професійного становлення студентів-психологів / Н.О. Мосол // Вісник Черкаського університету. – Черкаси, 2006. – Випуск 88. – С. 163-167.

12. Мосол Н.О. До питання формування особистісної готовності до вибору професії психолога / Н.О. Мосол // Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих науковців. – Рівне, 2007. – С. 97–98.

13. Мосол Н.О. Формування готовності до вибору професії / Н.О. Мосол // Наука і вища освіта: Тези доповідей учасників XIV Міжнародної наукової конференції молодих науковців. – Запоріжжя, 2008. – Т.3. – С. 152–153.

АНОТАЦІЇ

Мосол Н.О. Формування особистісної готовності до вибору професії психолога. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна і вікова психологія – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2009.

Дисертація присвячена проблемі формування особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога. Надано теоретичний аналіз стану дослідження питання особистісного та професійного самовизначення особистості, визначено концептуальні підходи до вивчення проблеми особистісної готовності.

Особистісна готовність розглядається як інтегральне утворення особистості, структуру якого представлено когнітивним, мотиваційно-цілепокладальним та суб'єктно-особистісним компонентами. Визначено критерії та показники особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога. Наведено дані про рівні сформованості особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога, досліджено особливості становлення особистості майбутнього психолога на етапі допрофесійної підготовки.

Визначено психолого-педагогічні умови формування особистісної готовності старшокласників до вибору професії. Розроблено та апробовано програму психолого-педагогічного супроводу становлення особистісної готовності старшокласників до вибору професії психолога.

Ключові слова: особистісне самовизначення, професійне самовизначення, вибір професії, особистість психолога, особистісна готовність, особистісна готовність до вибору професії психолога, психолого-педагогічний супровід професійного самовизначення.

Мосол Н.А. Формирование личностной готовности старшекласников к выбору профессии психолога. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, 2009.

Диссертация посвящена проблеме формирования личностной готовности старшеклассников к выбору профессии психолога. В работе определены концептуальные подходы к проблеме личностной готовности.

Личностная готовность определяется как интегральное образование личности, базирующееся на стойкой внутренней мотивации к будущей профессии, сформированности профессиональной перспективы, включающее развитие рефлексивных умений и профессионально значимых качеств, в целом определяющее личность как субъекта будущей профессиональной деятельности.

Структура личностной готовности представлена когнитивным, мотивационно-целеполагающим и субъектно-личностным компонентами. Выделены и охарактеризованы критерии, показатели и уровни сформированности личностной готовности старшеклассников к выбору профессии психолога.

На основании результатов экспериментального исследования установлено, что для старшеклассников, которые выбирают профессию психолога, характерны отсутствие четких представлений о будущей профессии, преимущественно внешняя мотивация профессионального выбора, низкий уровень рефлексивности, неопределенность и недифференцированность будущего, нереалистичность профессиональных планов, несогласованность жизненных и профессиональных планов. Более половины старшеклассников, ориентированных на профессию психолога, демонстрируют низкий уровень личностной готовности к выбору профессии. Проведенное исследование актуализирует необходимость психолого-педагогического сопровождения профессионального самоопределения старшеклассников.

Выделены психолого-педагогические условия формирования личностной готовности старшеклассников к выбору профессии психолога: 1) субъект-субъектное взаимодействие участников развивающей программы; 2) актуализация субъектности оптантов с использованием активных методов обучения; 3) использование развивающего потенциала психологического образования; 4) предоставление возможности приобретения старшеклассникам личностного опыта; 5) насыщение образовательного пространства значимой информацией.

Разработана и апробирована программа психолого-педагогического сопровождения становления личностной готовности старшеклассников к выбору профессии психолога. Программа включала различные методы и приемы: психологический лекторий, социально-психологический тренинг, профориентационные игры, ведение дневников самопознания, индивидуальные и групповые консультации. Экспериментально доказана эффективность развивающей программы работы со старшеклассниками, которые выбирают профессию психолога.

Ключевые слова: личностное самоопределение, профессиональное самоопределение, выбор профессии, личность психолога, личностная готовность, личностная готовность к выбору профессии психолога, психолого-педагогическое сопровождение профессионального самоопределения.

Mosol N.O. Forming of High-school Students' Personal Readiness to Choose a Psychological Profession. – Manuscript.

The dissertation for a candidate degree in psychological sciences, specialty 19.00.07 – Pedagogical and Developmental Psychology. – National Pedagogical University named after M.P. Dragomanov, Kyiv, 2009.

The dissertation is dedicated to the problem of forming personal readiness of high-school students to choose a psychological profession. The theoretical analysis of the issue of self-determination of senior school students and personal readiness to choose the profession was done. Personal readiness was determined as an integral formation of personality, its structure composes cognitive, aim-motivational and subjective-personal components.

The data are given on levels of high-school students' personal readiness formation to choose the profession of psychology, the system of dominant motives of choosing the psychological profession are analyzed.

Psychological and pedagogical conditions of forming of personal readiness of high-school students to choose a psychological profession have been defined. The program of psychological and pedagogical support of professional self-determination of high-school students was developed and probated.

Key words: personal self-determination, professional self-determination, professional choice, personality of psychologist, personal readiness, personal readiness to choose a psychological profession, psychological and pedagogical support of professional self-determination.

